ІЯ БІБЛІОТЕКА ПРОСВІТИ, Ч. 12.
(ТЕАТРАЛЬНА СЕРІЯ, Ч. 2).

3 1761 07018883 4

ЕЗТАЛАННА

Драма на 5 дій

ІВА НА ТОБІЛЕВИЧА (КАРПЕНКА КАРОГО).

Товариство Українських Народних Аса
Ukrainian Peoples Home Ass
Лікарні
Lockport
ONT.

ВИДАННЯ „ПРОСВІТИ“ У ЛЬВОВІ.

PG
3948
T6B49
1922
c.1
ROBARTS

ЛЬВІВ, 1922.

З ДРУКАРНІ ДІЛА. ЛЬВІВ, РИНОК Ч. 10.

LIBRARY
APR 03 2009
UNIVERSITY OF TORONTO

ДІЄВІ ЛЮДЕ:

Іван, старий чоловік, москаль.
Софія, його дочка, молода дівчина.
Ганна, вдова.
Гнат, її син, парубок.
Варка, дівчина.
Параска, дівчина.
1, 2 } дівчата.
Омелько, **Демян**, **Степан** } парубки.
Явдоха, хазяйка на вечерницях.
1, 2 } старости.
Парубки, дівчата й музики.

VELUT ARBOR AEVO

Presented to the
LIBRARIES *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO
by
MULTICULTURAL SOCIETY
OF ONTARIO

Товариство Українських Народних Аст. Ukrainian Peoples Home Ass'n, Inc.

ДІЯ ПЕРША.

Хата Явдохи.

Ява I.

Входять Гнат і Демян.

Гнат. Через щож то вечерниці забороняють?

Демян. Хиба ти не знаєш?

Гнат. Не знаю, — я тільки що з города приїхав.

Демян. Вчера сіно у Вороного згоріло, а він скаржився старшині, що, каже, парубки заходять з дівчатами під сіно, курять цигарки і сіно вони, виходить, підпалили.

Гнат. І видумає старий чорт півтора людського! Хтож то бачив, що парубки з дівчатами під сіном стоять, та ще й цигарки курять?

Демян. Та це правда. Я сам бачив у той вечір, як случилась пожежа, Омелька й Варку під сіном Вороного.

Гнат. Варку?! З Омельком?!

Демян. Еге.

Гнат. Та ти сам бачив, своїми очима?

Демян. Своїми очима бачив.

Гнат. Варку?

Демян. Варку.

Гнат. З Омельком?

Демян. З Омельком.

Гнат. Ні, то тобі так здалося...

Демян. Щож то у мене куряча сліпота, чи як? Або не знаю я Варки й Омелька? Стояли, кажу тобі, ще й обнявшись, а як мене побачили, розійшлися. Чудний! думаєш, як ти до неї залицявся, то вона вже ні до кого більше не притулиться? Ого! Тебеж не було, вона заскучала, а Омелько розважав! Ха, ха, ха!

Гнат. Не смійся. Не дратуй мене, бо так і тьопну!

Демян. Тю! Чогож ти на мене сердишся? Сердься на Варку, а мені подякуй.

Гнат. Ходім.

Демян. Куди?

Гнат. Ти куди хочеш, а я до дому.

Демян. Не вигадуй біси-батька-зна чого? Скоро зійдуться хлопці й дівчата.

Гнат. Я не можу бачить ту прокляту фойду, я її тут буду бить, аж піря летітиме!

Демян. То й дурний будеш! Пристань до першої дівчини, — цим гірше уразиш Варку ніж тим, що побєш. Хиба мало дівчат? Та перша Софія — далеко краща за твою Варку: придивись — як паняночка!... І ні з ким не знається.

Гнат. Вона така недоторка: раньше всіх до дому йде і все соромиться чогось.

Демян. Тим вона й недоторка така, що тебе любить.

Гнат. А тиж по чім знаєш?

Демян. Та вже знаю... Вчера Софія приходила до моєї сестри. Батько її хоче віддать у городі заміж за якогось шевця; вона розказувала про це сестрі... а я підслухав — каже: я люблю, сестро, Гната і так як на смерть не хочу їхать у город.

Гнат. Ти брешеш!

Демян. Побий мене Бог — правда! Я брат, і сам хотів до неї примоститься, та як почув, що тебе любить — охота відпала.

Гнат. А вонаж сьогодні буде тут?

Демян. Певнісінько: зайде попрощаться.

Ява II.

Входять Явхоха і Варка.

Явдоха. Е, шкода, хлопці: сьогодні вечерниць у мене не буде! Старшина наказав, щоб не приймала вас, бо оштрафують. Все через сіно Вороного: кажуть, що ви підпалили.

Варка. Я вже прийшла, щоб і кужеля свого взять! Гнате, виб пошукали на тім боці — чи не прийме нас хто!

Гнат. Пошліть Омелька, нехай він пошукає задля тебе.

Варка. Що ти кажеш?

Гнат. Та теж саме й кажу.

Варка. Уже знову хтось набрехав?

Гнат. На злодієві шапка горить! Зараз догадалась...

Варка. Що догадалась, що догадалась? Чи ти не здурів? Дивіться...

Гнат. Дивись уже ти, а ми бачили.

Варка. Нехай тому повилазить, хто бачив.

Гнат. І бачили і не вилізло!

Явдоха. А ну, заведіться! Послі собі побалакаєте, а тепер ідіть з Богом з моєї хати, бо й другі на вогонь почнуть сходится.

Демян. Та не виганяйте-бо нас, тітко, нехай уже цей вечір у вас посидимо. Ще ніхто не знає, що не можна, і сьогодні зберуться з музикою.

Явдоха. Ще й музика?! Їй-Богу не хочу! Ви мені наробите такого лиха, що оштрафують!

Демян. Пропаде вечір.

Гнат. Ми штрап у складчину заплатимо!

Варка. Тітко, голубочко, не виганяйте! Бачите, й музика буде, вже давно не танцювали.

Явдоха. Тобі, дзиго, аби танці!.. Глядіть, щоб і вам чого не було.

Демян. Більш копи лиха не буде! Чуєте, вже хтось іде... Дівчата, бо тоненько балакають. *(Йде до вікна)*. Ач! Як индичата пищать.

Варка. *(до Гната)*. Чого-бо ти сердишся? Нехай тобі той Омелько сказиться! Притулив горбатого до стіни! *(Лащиться)*. Я тобі щось скажу.

Гнат. Скажеш Омелькові.

Варка. Чи ти не сказився? *(Тихо)*. Гнаточку — хибаж ти не знаєш...

Гнат. Знаю! не прилипай.

Варка. Тьфу!

Демян *(у вікно)*. Заходьте, заходьте! Чого ви радитесь там? Софіє, веди перед!

Ява III.

Входять Софія й дівчата.

Всі. Добрий-вечір!

Софія. А казали — сьогодні не буде вечерниць. Ми підійшли тихенько-тихенько, та й стоїмо і боїмося: чи йти, чи не йти.

Гнат *(підходить до Софії)*. Погуляємо, Софіє?

Софія. Погуляємо. Для мене це послідні вечерниці.

Гнат. Чого так?

Софія. Поїду в город до батька.

Гнат *(тихо)*. І заміж там вийдеш за шевця?

Софія *(соромиться)*. А ти по чім знаєш?

Гнат *(тихо)*. Знаю. Не їдь! *(Шепче їй на вухо)*.

Софія. Якраз! А Варка?

Гнат. Я забув і думать про неї...

Софія. І за мене потім так само забудеш?

Гнат. Хиба ти Варка?

Варка. Що там Варка тобі навязла в зуби? Іди сюди, Гнате!

Гнат. Казав — учора прийде.

Софія *(тихо)*. Ідиж, чом не йдеш?

Гнат. Нехай їй чорт! *(Шепчуться з Софією; та сміється, а Варка сердиться)*.

Варка. Чи на довго спарувався?...

Гнат. А тебе завидки беруть, що не всі парубки біля тебе? Буде з тебе й Омелька.

Варка. Чого ти причіпився до мене? Як та собака гарчиш! Не велике щастя і ти, і твій Омелько! Багато вас є, на одній осиці і не перевішаєш! Прощайте, тітко! Я піду, а то ще в холодну здвідціля позабирають. Ходім, дівчата!

Демян. А музикаж буде! Ти збиралась танцювать і сама тітку прохала, щоб не виганяла.

Гнат. Та не зачіпай її, нехай іде!

Варка. Отже на злість зостанусь.

Гнат. Мені на злість, собі на користь. Скоро й Омелько прийде. Жаль тільки, що сіно згоріло.

Ява IV.

Входять парубки.

Демян. О, бач! За вовка помовка, а вовк в хату шусть.

Варка. Повісь собі його на шию!

Гнат. На що його вішать, коли ти сама повісишся у нього на шиї!

Омелько. Кого це збираєтеся вішать?

Гнат. Та тут дівчина вішається одному парубкови на шию, та нема доброї мотузки, а на тонкій обірветься.

Варка. Дурному вічна память!

Омелько. А нам на здоровя.

Гнат. Тепер може буде й вічна. Воно все так: як є — не жалуєм, а нема — плачемо.

Варка. Нема за ким плакать, нема кого й жалувать.

Омелько. Нічого не розберу. Бачу тільки, що Варка з Гнатом глек розбили.

Гнат. А ти черепки позбирай та в кишеню заховай.

Омелько. Хочби й за пазуху заховав, тобі яке до мене діло?

Гнат *(Сміється)*. Малі та дурні раз-у-раз на смітнику збирають черепки й їм ніхто не заважа — збирай і ти.

Омелько. Гляди, щоб з твоєї голови черепки не посипались.

Гнат *(підступає)*. А ну, попробуй!

Омелько. Думаєш — злякаюсь? От тільки не відійдеш, то й побачиш! Чого чіпляєшся? Дума, як здоровий, то й побоюсь? Кілок не розбира ні здорового ні слабого!

Демян. Та годі вам гризтись за масляні вишкварки! От нещасливий день: послідній раз зібралися, а згоди нема, тільки сварка.

Омелько. Чогож чіпляється, мов скажена собака?

Демян. Годі!.. Харитоне! Давай по чарці! Я бачив — там у тебе щось зза пазухи виглядало.

Харитон. Підождем.

Демян. Ну, так я співать почну *(співа)*.

Свєтить мєсяць,
Свєтить ясний,
Просвіщається заря...

Хлопці перебивають.

Дехто. Ну її, це давня. Ти гуртової затинай.
Демян. Ну давай гуртової.

Ой гиля, гиля,
Гусоньки, на став.
Добрий-вечір, дівчино,
Бо я ще й не спав.

Ой Боже, Боже,
Який я вдався:
Брів я через річеньку
Та й не вмивався.

Ой вернуся я,
Та й умиюся,
На свою дівчиноньку
Та й надивлюся.

Ой не вертайся
І не вмивайся —
Єсть у мене криниченька
Під перелазом,
Умиємось, серденько,
Обоє разом.

Як хор співа, входять музики, сідають наперед сцени й лагодяться. Хор замовк; з послідним акордом пісні — грають козака, танцюють. Через яку хвилю кричать: „Старшина!“ „Ні, Онисько!“ „Тікаймо!“

Явдоха. Ой Боже мій, щож це буде?
Голос *(під вікном)*. Ач, який гармідер підняли! Це тим, що не велено збираться? Зараз мені розходьтесь, бо

запишу у протокола, то будете знать... *(Всі один по другому виходять. Чуть голоси: „На той бік?“ „Ходім мерщій!“ „До дому“. „А ти куди?).*

Явдоха. Я казала, що ви мені біду накличите! Ох, лихо! Ще оштрапують! Чула я кричав, що протокола якогось напишуть! Треба побігти впросить, щоб не казав старшині, він на могорич здасться! *(Хутко виходить. Тим часом усі пішли, остались тільки Гнат, Софія й Варка).*

Ява V.

Софія, Варка й Гнат.

Софія *(до Гната).* Прощай! *(Іде за хазяйкою).*

Енат. Та й я за тобою.

Варка *(його придержує).* Стрівай.

Гнат. Чого тобі?

Варка. За щож ти кидаєш мене?

Гнат. Не бігай за всіма разом! Любиш одного, до одного й горнися. А то, як у тій пісні співають: „я з тобою вечір стою, на иншого важу“.

Варка. За кимже я, окрім тебе, упадаю?

Гнат. Хлопці бачили, як ти під сіном, обнявшись з Омельком, стояла.

Варка. Бодай вони так бачили своїх батьків, як вони бачили мене з Омельком...

Гнат. Демян тобі у вічі скаже...

Варка. А як і справді пожартувала з Омельком, то хиба це великий гріх?

Гнат. Я так жартувать не вмію. Пусти, не держи мене!

Варка. І тиж з другими жартуєш — я не серджусь, а як я пожартувала...

Гнат. Ну, то й жартуй! Така вже в тебе вдача, так тебе зліпили: ти не для одного, ти для всіх!

Варка. І тобі не гріх і не сором таку неправду говорить? Невжеж ти мене покинеш справді?

Гнат. Парубків доволі є — охотників найдеться багато, не заскучаєш... Прощай, немає часу...

Варка. Софія жде?... Мене докоряєш, а сам учора

божився, що мене любиш, а сьогодні біжиш божиться Софії? Не буде тобі щастя з нею, не буде!... Гнате — схаменись, Гнаточку! Тиж присягався мені...

Гнат *(на відході)*. Булоб шануватися... *(Пішов)*.

Ява VI.

Варка *(одна)*. Сором, сором який! Через неділю мав старостів присилать і покинув. Піде поговір, неслава, подумають, що я й справді яка непутня... Засміють, посивію в дівках... а ти будеш кепкувать?! Ні! Треба кувать залізо, поки гаряче... Ти відбивав від мене парубків, а тепер за першого, якого стріну, хоч і зараз — ухвачусь і не я буду, коли не вийду заміж раніш, ніж ти опамятаєшся! *(Входить Степан)*. Степан!... Попробую щастя — він задивлявся на мене не раз...

Ява VII.

Степан. Здрастуй, Варко... Щож це нема нікого?

Варка. Були, та Онисько розігнав усіх.

Степан. І Гнат був?

Варка. Здається, був... та був же, був!

Степан. Деж він?

Варка. А чорт його знає, куди він пішов... Тобі він хиба потрібний?

Степан. Ні, я так питаю...

Варка. Давно я тебе бачила, Степане, аж наче чого зраділа — мов брата стріла... Чого ти рідко так на вечерниці ходиш?

Степан. Наймит, ніколи, немає часу.

Варка. Правда твоя, Степаночку. Гірко жить на світі, як нема батька, матері... нема щирої дружини... Я часто, дивлючись на тебе, як ти працюєш, думаю собі: щаслива та дівчина буде, котру ти посватаєш...

Степан. Дівчата таких, як я, не люблять.

Варка. Які дівчата.

Степан. Та всі вони однакові: гляне на мою твар, злякається й відвернеться... *(Сміється)*.

Варка. Якаж у тебе твар?... Зовсім не страшна, що ти вигадуєш?

Степан. Ти в день придивись, то й сама злякаєшся: ряба, мов чорти горох на ній молотили.

Варка. Скажи краще, що ти несміливий, та й звертаєш на твар і ганиш її без міри! Он горбатий Маржан — яку кралю висватав! Хиба ти до нього прирівнявся? Ти парубок як дуб, на все село — і глянути любо.

Степан. Хиба ззаду...

Варка. Вже коли дівчина тобі говорить, то повір! От спробуй: яка до вподоби, сміливо залицяйся, то й побачиш, що твоя буде.

Степан. Всі казали, що ти горда, а ти бачу, така привітлива, балакуча...

Варка. Я горда? Ото! Чимже мені гордувать?

Степан. Красива, а всі залицяються, от і горда.

Варка. Коли хочеш, то я горда — тим, що ні на кого не дивлюся і не вважаю на їх залицяння.

Степан. А Гнат?

Варка. Що мені Гнат? Пройдисвіт, вололюга, та й більш нічого. Ти думаєш, що я до Гната?...

Степан. Кажуть.

Варка. Не вір. Мені такі парубки не до вподоби. Правда, він упада за мною, а мені про нього байдуже... Я скорійше полюблю смирного, роботящого.

Степан *(бере її за руку)*. А я думав...

Варка. Що ми любимось з Гнатом? Ні, ніхто не знає, кого я люблю. *(Зітхає)*.

Степан *(притяга її до себе)*. Когож?

Варка. Як буде сміливійший, то й сам догадається... Ну, пусти — я піду.

Степан. Варко.

Варка. Чого?

Степан. А не будеш сміяться?

Варка. Нема з чого.

Степан *(на бік)*. У мене серце завмирає! А!... *(До Варки)* Скажи, кого ти любиш? Може... ні, скажи сама... скажи, скажи!

Варка. Я люблю смирного, несміливого, роботящого... трохи таранковатого, та доброго парубка... От тобі й догадайся!

Степан. Мене?!

Варка. *(опуска очі).* Тебе... вгадав...

Степан. От несподівано!... Тиж не жартуєш, ні?

Варка. Що ти, Бог з тобою.

Степан. Я від твоїх речей мов одурів! Я сам тебе давно люблю, тільки боявся про те й подумать, щоб тобі признаться.

Варка. Суженого конем не обїдеш...

Степан. А коли так, то завтра жди від мене старостів: нам нічого відволікать, ми любимось давно обоє; меніж нема з ким радиться, я сам один — ніхто не заборонить посватать кого схочу, а гроші є у мене, слава Богу!

Варка. І я так думаю, бо й мені ніхто не заборонить, і я сама собі господиня...

Степан. Варко! Я не вірю свойому щастю. Мені все здається, що ти шуткуєш... Коли пошутковала, то не доводь шутки до наруги, скажи зараз, бо я не вмію так, як другі... як осоромиш перед людьми... насмієшся надо мною — я...

Варка. Хтось сюди либонь іде... здається, тітка вертається! Іди, Степане, я візьму кужель і зараз вийду — ми ще з тобою побалакаєм. *(Степан виходить, а Варка бере кужель).* Ну, тепер мені нічого не страшно... Степан від брехень захистить. А всеж на душі важко! Не вірю я, щоб Гнат мене покинув! Не вірю, тричі не вірю! Він завтра прийде сам до мене!... О, колиб так сталось!... Тоді Степана на бік.

Завіса.

ДІЯ ДРУГА.

Улиця. Варчина хата, з ліва від глядачів.

Ява I.

Варка *(стоїть на порозі й виглядає).* Нікого не видко!... Серце до Гната рветься, а злість і досада здер-

жує... Деж він?... Вже й вечір наближається а на душі так погано — мов там прилип шматок чогось важкого і гне мене до землі!... Ох!... *(Зачиняє двері і зникає в хаті).*

Ява II.

Виходить Ганна, з правого боку від глядачів.

Ганна. Сказився парубок, не иначе!... І на вулиці не видко... Ждала обідать — не прийшов, галушки перестояли, як кваша, і сама через нього не обідала... Вже й вечеріє, а його нема!... Чи не поробили йому чого дівчата?... Вештається скрізь по вечерницях, може яка й піднесла... чого доброго... ще пропаде!... От наказаніє господнє! Кажу: женися, Гнате, — не слуха... Ну, та вже насяду я на нього й доти буду гризти, поки таки цієї осени не оженю. Пора, а то зовсім розпаскудиться! І до дому самій не хочеться йти, та треба, бо там свиня й корито зїсть, така клята ненажера. Колиб мерщій опоросилась — тепер у городі поросята по карбованцю... *(Пішла в ліво від глядачів).*

Ява III.

З права виходять Омелько і Демян.

Омелько. Та невже ти не брешеш?

Демян. Єй-Богу, ні! Степан сам сьогодні приходив до мого батька, прохав, щоб пішли старостою до Варки. Батько вже збираються, мнуть табаку у черепку, а дядько Микола зайдуть за ними з Степаном разом. От гарбузяку піднесуть, от сміха буде!

Омелько. Чого? Вониж посварились з Гнатом: може на злість йому й рушники подає за Степана!... Хиба ти не знаєш Варки?...

Демян. Та знаю, що вона, аби свого доказать, піде й до чорта на обід; тількиж Степан рябий, як сороче яйце, а вона вередлива, та й Гната ще не забула...

Омелько. Так щож, що рябий! Він здоровий, роботящий, кажуть — і гроші є... Чогож їй ждать? Коли Гнат

покинув, піде й за рябого. Жаль. Гарна дівчина, хочби й не Степанови, як що не проштрапилась...

Демян. А вона тобі до вподоби?

Омелько. Диво, комуж вона не до вподоби?

Демян. Та першому мені. Я її боюся. Як гляне, так аж мороз по шкурі піде.

Омелько. То й добре! Я їх багато бачив на сахарному заводі, а таких нема!

Демян. То сватай.

Омелько. Опізнився.

Демян. От Степан візьме в обидві жмені гарбуза, а ти й засилай зараз старостів. Вона за тебе скорійше піде, бо через тебе й посварилась з Гнатом.

Омелько. Як?

Демян. Та так. Я бачив, як ти під сіном обняв її, та й сказав Гнатови, ну а його й запалило.

Омелько. От навіжений! Я хотів пошуткувать, обняв її, а вона мені стусана дала та й вирвалась. Щож з цього? А! Я й не розшолопав учора, чого він до мене чіплявся! Слухай! Гнат ще не зна про старостів, на вулиці його не видко, ходім до нього та розкажемо, і я помирюся з ним і його помирю з Варкою. Чорт-зна защо посварились.

Демян. Та йому про Варку байдуже! Хиба не бачив, як біля Софії увивався? Ну й майстер він біля дівчат!

Омелько. А коли байдуже, то посміємося разом з ним над Степаном; а потім прийдемо сюди, подивимося на сватання.

Демян. Ну, ходім.

Ява IV.

З ліва виходять Софія й Параска.

Омелько. От і дівчата! Куди?

Параска. Туди. А ви куди?

Демян. І ми туди!... Ти знаєш, що тут сьогодні сватання?

Параска. Яке?

Демян. Степан свата Варку.

Параска. Тю! Що ти мелеш?

Омелько. Побачите самі! *(До Демяна)*. Ну, ходім мерщій, покличем Гната.

Параска. Хиба його нема на вулиці, або у Миколи?

Демян. Нема. *(Пішли в ліво)*.

Софія. Я вернуся, сестричко, до дому. Гната нема між хлопцями — чого я піду. Може він до мене зайде, вчера обіцяв.

Параска. Та ще побачишся.

Софія. Е, ні. Я завтра рано поїду до татка, а тепер розминемося! Ох! Учора, ~~ей~~, він мені такого наговорив, що я мало не здуріла і не знаю, чи й вірить свойому щастю?... Так скоро все зробилося, що я мов несамовита ходжу.

Параска. То вже тобі так Бог дає, що в двір само йде, — тиж давно Гната любила...

Софія. Може він шуткував...

Параска. Чогож йому шуткувать?

Софія. А Варка?

Параска. Хиба не бачила, як глек розбили?

Софія. Хто його знає?... вони гуляли довго.

Параска. Ото сказала — гуляли!... Одно — залицяться, а друге — повінчаться! Варка з Гнатом гуляла, а заміж — чула? за Степана йде. Так воно все! Поки гуляють — обриднуть одно другому, а дружаться з тими, хто судився...

Софія. То правда. Тільки мені чогось наче страшно... аж тремтю...

Параска. То тобі радісно, а ти думаєш — страшно... ти ще дитина!

Софія. Може. Слухай, сестро, як побачиш Гната... ні, не приходиться...

Параска. Сказать, щоб прийшов?

Софія *(киває головою)*. Тільки, щоб ніхто не чув! *(Цілує її)*. Яка ти добра! Прощай! *(Хутко вертається на ліво)*.

Параска *(одна)*. Така смирна дівчина та щира, і люблю я її, мов сестру... А тут і справді, як хлопці не бре-

шуть, чудне щось робиться! Не вспіла Варка посвариться з Гнатом, вже й старостів жде!... Був, виходить, такий зарані на прикметі, що тільки моргнула, а він і тут... Горда та завзята, клята дівка, не дасть у кашу наплювать! Піду дівчатам розкажу, там певно вже збираються. *(Пішла у право).*

Ява V.

З хати виходить Варка.

Варка *(одна).* Боже мій, щож це зі мною діється? Голова горить вогнем, аж в ухах дзвенить!... Вже й сонічко заходить а Гната нема і не видко!... Скоро вечір і старости прийдуть від Степана! Ох! Наче щось у середині пірвалось! Здається мені, що з сонцем разом зайде на віки моє щастя! Боже, Боже! Невжеж і справді мені судився Степан, а не Гнат?... Невже та ідолка Софія так причарувала його відразу, що він на віки зі мною посварився? Ні, не повірю. Щож робить? Ще можна дать Степанови звістку, щоб не присилав за рушниками!... Піти самій до Гната? А! Піду! він дома... він жде... *(Хутко надіва хустку на голову і йде поза свою хату на ліво).*

Ява VI.

З ліва виходять 1-а і 2-а дівчата.

1-а дівчина. Здрастуй Варко!... Варко, здрастуй!... Куди це вона так майнула? Кажу — здрастуй — мов оглухла, і не оглянулась...

2-а дівчина. Забрала собі в голову, що кращої й нема від неї...

1-а дівчина. І що там хорошого? Тьфу!...

2-а дівчина. Я тобі скажу — вона чарівниця! Вс кажуть, що її баба відьма...

1-а дівчина. Та я сама бачила, як вона ня зорях ворожила: не дурнож парубки за нею так упадають.

2-а дівчина. Відьомське кодло!... Ходім, сестро, Ди вись, Гнат іде, наче крадеться! Вчера посварились, — ба який ходить? Зачарувала парубка. *(Пішли на право).*

Ява VII.

З права, з задньої куліси, виходить Гнат.

Гнат *(один)*. Вулицею не піду, пройду мимо, бо як побачить, скаже, нарошне її шукаю. І вгада. Цілий день блукаю: то за городами, то в саду у панськім, то за кладовищем — назираю, чи не вийде, а вона, клята, не виходить!... Зілля!... Побачить би тільки — усміхнуться, моргнуть — і годі!... Не виходить же... А сама у мене й з думки не йде! Мучусь, нічого й їсти не хочеться. І що тут такого, що Омелько зачіпив Варку? А вонаж, як потім присягалась, що любить мене!... Одурів! Так, наче чорт у мене втисся. А Софії чого наговорив? Сором тепер і в вічі глянуть!... Якби ненароком стрінуться... не виходить, завзята й вона. Хиба піти самому в хату? Ні, буде кепкувать, злість мене візьме... Чорт його побери: позичу очей у сірка, нехай трохи покепкує... піду... нехай її буде зверху... *(Пішов у хату).*

Ява VIII.

Омелько і Демян ідуть з ліва.

Омелько. Кудижби він дівся? Ні дома, ні у Свирида, ні у Петра — нема й не було. Свирид казав, що вранці бачив, як пішов поза городами у панську леваду. Чи не у Цимбала ворожить? Ха, ха, ха!

Демян. Ну, як нема, то й деж його візьмеш? Ходім до Микити. Там хлопці збираються, може й Гнат тим часом прийде, а послі всі сюди на сватання. *(Пішли на право).*

Ява IX.

З хати виходить Гнат.

Гнат. Десь побігла! Мабуть на вулицю... Мене шукає. Певно і їй не легче — нехайже трохи ще помучиться, а мені тепер байдуже! Після сварки тільки поріг переступить важко, а переступив — і помирився! Як я рад, що переміг

таки себе, бо у мене таке каторжне серце: як розлютуюсь, то й не бачу нічого перед собою... Тепер від серця відлягло і зовсім полегчало... наче аж їсти захотілось. Піти до дому, — там, мабуть, мати лютує, бо не знає, куди я дівся. А послі піду на вулицю. *(Чути спів з правого боку).* Ні, до дому послі... співають, там певно й вона мене жде — побіжу!... Зайду з заду, підкрадусь і затулю очі... Чи пізна? пізна! *(Пішов у право).*

Ява X.

З ліва переходять сцену Степан і староста.

Степан. Ходім же мерщій, смеркає, а дядько Матвій будуть нас ждать.

Староста. Не хапайся. Він над вечір табаку мне, то поки намне — поспієм... А Варкаж зна, що прийдуть старости?

Степан. Зна.

Староста. Гарну дівчину тобі висватаєм, могорич з тебе треба великий.

Степан. За могорич не турбуйтесь — буде; ходім тільки мерщій, — не рано.

Староста. Нетерплячка бере? Ха-ха-ха! Ходім! *(Пішли на право).*

Ява XI.

Варка виходить хутко з ліва.

Варка. О, клятий, о бусурмене! Я вбиваюсь, мучусь, а йому байдуже: і дома цілий день нема! Він десь тепер сидить з Софією обнявшись! Щобже ти удавився! Бодай тобі добра не було, як ти водив мене цілий рік, а тепер насміявся наді мною! Ну, не я буду, коли чимнебудь і тобі не віддячу... а не я, то Бог тебе накаже за твою неправду до мене!... Боже мій! Якийже смуток, який жаль у душу западає... От-от старости прийдуть! Старости? Від нелюба, від Степана... А! Ні — не поможе! Не буду мучиться, не буду, не діждеш! Буду кепкувать над тобою, сміяться! Бо-

же, Боже, дай мені силу, дай мені сміх і радість, поможи мені помститься над моїм ворогом! Цілий рік була щаслива, пригорталася до нього, слухала, як билось у нього серце в грудях... О, на щож я згадую? На що? Щоб більше мучиться?... Тьфу, тьфу! На все, що було! А як божився!... Пекольна твоя душа, тепер божишся Софії... Мерщій, мерщійби старости!... весілля!... Щоб Гнат бачив, що я весела й не журюсь! Я вже тебе забула, ненавиджу, ти мені осуружний, ти вийняв сам з грудей моїх те серце, що тебе любило, — тепер тут пусто, а в пустці місце знайдеться й Степанови... *(Пішла в хату).*

Ява XII.

З права виходять 1 і 2 дівчина.

1-а дівчина. Іди хутче, лізеш.

2-а дівчина. Та стрівай, я вже втомилась. Чого ти так женешся?

1-а дівчина. Та як же? У мене від цікавости аж дух захоплює! Степан свата Варку, — і не дурний! Наче не зна, що вони любляться з Гнатом!... Мені, сестро, і жаль Степана, і рада я буду подивиться на нього, як він вилізе з хати, підгорнуши хвоста, мов та собака, що піймалась на шкоді та покуштувала доброго дрючка! Нехай не лізе — хиба мало дівчат!... І він тудиж до Варки! Сховаймося, — бо вже либонь ідуть. Тільки старости в хату, а ми під вікно. *(Ховаються за хату).*

Ява XIII.

З права виходить Степан і 1-й та 2-й старости.

Староста 1-й. Ну, тепер понюхать, понюхать тай Боже поможи! *(Шукає за халявою).* Отак, нема!

Староста 2-й. Що там?

Староста 1-й. Захапався і ріжок з табакою забув дома.

Староста 2-й. Та ну його, хиба ти не обійдешся й години без тієї погані?

Староста 1-й. Не можу довго сидіть, як не нюхаю: зараз серджусь і до всіх чіпляюсь... Я й у ночі нюхаю, прокинусь і нюхаю, а не понюхаю — не засну! Побіжи, Степане, візьми на столі ріжок. *(Степан пішов).*

Староста 2-й. Чорт-батька-зна, що вигадав — нюхать. Вже далеко краще — курить. А то набє того носа табакою так, що й говорить не може... ще й вишнівка... тьфу!

Староста 1-й. Привик. Я тільки після сповіди не нюхаю та в страшну пятницю... і не повіриш: хоч на горищі сиди, так і порива лаяться, аж за серце смокче... прямо, сумно! Так і кортить, так і кортить... Якже потягну добру пучку — зараз повеселію... Проста табака вже й не бере: ніс заляга, тепера порадили мішать у табаку товченого скла.

Староста 2-й. Скла?! Ото! Для чого?

Староста 1-й. Щоб продирало у носі; а то, як забється ніс, то треба ходить, роззявивши рота, бо носом вже не дихнеш.

Староста 2-й. Та кинь його к бісу, а то ще задавить. *(Степан приносить ріжок).*

Староста 1-й *(нюхає).* Однаково умирать!... Чудний ти: для чого тоді й ніс Бог дав, коли не нюхать?... Мене аж жаль бере, як гляну на твого носа: така чудесна посудина і так даремно пустує. Якби мені такий ніс, як у тебе, то яб нічого й не хотів.

Староста 2-й. Якийже у мене ніс, що ти з посудою його рівняєш? Щож то у мене ніс — як мазниця, чи що?... Якби ти мені не кум, то я вилаявби тебе, як послідню свиню.

Староста 1-й. Та не сердься, куме: хиба ти винен, що тобі такого носа вчеплено?

Староста 2-й. Отже ти мене роздратуєш, я не піду з тобою за старосту! Єй-Богу, вернуся до дому.

Степан. Та Господь з вами! Ви за носа посваритесь, а яж чим винен? Ідіть, ради Бога, бо ще й поснуть у хаті, поки зберемося!

Староста 2-й. Нехай не вигадує...

Староста 1-й. Іди, йди — я вже не буду. Ти, бачу, жартів не знаєш.

Староста 2-й *(йде в хату)*. Гарні жарти! Ще посудою продражняти.

Староста 1-й *(нюхає)*. Ніс — як галанський огірок, а він ще й сердиться... *(Пішов у хату)*.

Степан *(один)*. Пішли. Слава Богу! *(Дівчата 1-а і 2-а виходять зза хати)*. Хтось вже й визира! Не люблю, страх, цікавих людей... У хату, кажуть, іти не можна, поки не покличуть, а на дворі стовбичить якось чудно. Піду, постою в сінях поки що. *(Пішов; 1-а й 2-а дівчина виходять)*.

Ява XIV.

1-а й 2-а дівчина.

1-а дівчина. Чи ти бачила? Уже пішов у хату! Виходить, Варка дає за нього рушники? Це так!...

2-а дівчина *(підходить до вікна)*. Ні, Степана в хаті ще не видко. Хтож то пішов? Тож він ~~либонь~~. Мабуть

1-а дівчина. Пусти, ще я загляну. *(За лаштунками парубки співають і підходять все ближче)*.

2-а дівчина. Парубки йдуть. Чула, що казали? Будуть свистіть і ~~тюкать~~ на Степана... от бідний!...

Парубки. Грають

Та жила собі та удівонька.
Та на край села.
Мала собі та удівонька
Сина сокола!
І т. д.

(Пісня співається не гучно. Дівчата одна другу відтягають від вікна й заглядають. Прибігають з правого боку ще дівчата, теж заглядають у вікно. Сміх. Пісня стихає).

1-а дівчина *(сплеснувши руками)*. Ох, ненько! Подала, подала рушники! От тобі й Степан!

2-а дівчина *(відтягає її)*. Ні! Брешеш! Стрівай, ще я гляну. Так і є! Степан увійшов. Здоровий та рябий! Деж він був?...

1-а дівчина *(заглядає через плечі).* А якже тепер Гнат?

Ява XV.

Входять Гнат, Омелько, Демян і парубки.

Гнат. Диви! І справді тут сватання.

Демян. Яж тобі казав.

Гнат. Глядітьже, братці, пропустимо старостів, а Степана оточимо й будем править могорич!

Демян. Могорич? Ха, ха, ха! От чудасія! Він гарбуза винесе, та ще й могорич! Ну й видумав!

Омелько. Ми з Харитоном будемо свистіть, що є духу!

Демян. А ми з Петром тюкать, а ви всі регочіть.

Гнат. Тільки не зразу — цур не вискакувать попереду, то вже після, як він сам скаже, що гарбуза зїв! Стрівайте, я подивлюся, що там діється. *(Підходить до вікна).* Пропустіть! *(Його пропускають, він заглядає у вікно).*

Демян. Щось довго копаються старости.

Гнат *(відскакує від вікна).* Зрадила!... Так ти обманювала, сміялася наді мною!... О, гадюче єхидне кодло — не діждешже й ти празникувать весіллям свою зраду: я тобі зараз голову розібю. *(Витягає з тину кілок і кидається в хату).*

Демян *(придержує його).* Що там? Чи ти не сказився?

Гнат. Пусти! Я убю її, я спалю їй хату... я... *(Омелько теж держить його).*

Демян. Та угамуйся, божевільний! Ти не тямиш, що кажеш! Що ти там побачив таке страшне?

Гнат. Старости вже рушниками перевязані, а вона стоїть, усміхається, наче вік Степана кохала, ждала й рада, що діждалась... Пустіть, я її задавлю анахтему!

Омелько. Опамятайся! Сам же ти відцурався від неї, чогож тепер іритуєшся? І не сором тобі? Чого ти хочеш? Присилувать Варку, щоб тебе любила?

Гнат. Ні... Я сам не знаю! За серце ухватило!... Не сподівався, щоб так сталось!... *(Кидає палицю).* Пустіть, про-

ходить. І дурнийже я, і навіженний справді: посваривсь, відцурався і знов лізу!... Тьфу!... Не діждеш ти, щоб я так за тобою убивався і сам себе на страту вів!... Бачу тепер, як ти любиш: хто перший посватав, за того й рушники подала! Ходім, хлопці, у шинок: з мене могорич, — я просватав Варку за Степана. *(Співає, гурт підхоплює. Дівчата відтягають одна другу від вікна).*

Коло млина, коло броду (двічі).
Пють голуби, чисту воду.
Вони пили, буркотіли (двічі).
Ізнялися, полетіли.

Всі виходять.

Завіса.

ДІЯ ТРЕТЯ.

У Гната в хаті.

Яку хвилину нема нікого на сцені.

Ява І.

Входить Варка, а потім Софія.

Варка. Нема нікого! Деж вони? Воркують десь, закохані, щасливі...

Софія *(вбігає)*. Варка. Здрастуй! Я забігла до Параски, трошки посиділа, коли дивлюсь — хтось пішов до нас. Я й не пізнала тебе. Сідай, сестро.

Варка *(зітхнувши)*. Спасибі.

Софія. Бідненька! Ти, мабуть, скучаєш дуже за Степаном?

Варка. Деж там, ні! Боже, як важко! Тількиж місяць прожили, тільки щастя усміхнулось, та й знов нахмарило.

Софія. Хиба ти, сестро, не знала, що йому у москалі треба йти?

Варка. Не знала.

Софія. Чомже було людей не роспитать? Так хутко все скоїлось: не вспіли ми з Гнатом побраться, як твого Степана узяли.

Варка. Хтож сподівався, що так станеться. Він один, думала — одиночок не беруть.

Софія. Кажуть, якби у нього мати була, як от у Гната, або хоч баба стара, то не взялиб...

Варка. Таке вже моє щастя. Та біда знайде, хоч і в піч замажся.

Софія. Правда. Божа воля. А ти не тужи, Варко, може він скоро повернеться: другі через рік вертаються.

Варка. Де вже там! Мені все не так, як людям... А ти, Софіє, щаслива?

Софія. Щаслива, сестро, така щаслива, що не знаю, як і сказать!

Варка. Не бє тебе Гнат?

Софія. І не лаялися ще.

Варка. В два місяці другі разів три побються. Виходить, Гнат тебе любить?

Софія. І любить і жаліє, спасибі йому. Знаєш, сестро, мені все здається, що я дівчина; а як гляну, що й Гнат біля мене, та нагадаю, що ми чоловік і жінка — аж почервонію, єй-Богу!

Варка (*на бік*). У! Задавилаб тебе! (*До Софії*). А знаєш, чого я до тебе зайшла? Дай мені решета великого.

Софія. Добре. Посидь же трохи у мене.

Варка. Ніколи. Треба жито віднести у млин, у мене нема кому — я сама.

Софія. Стрівай же, я зараз принесу — воно, здається, у коморі. (*Виходить*).

Ява II.

Варка (*одна*). Щаслива!... Поки Степан був дома, а Гнат ще не женився — і я була щаслива! Щаслива була

тим, що в вічі Гнатові сміялась, а він лютував і ревнував мене до чоловіка! Я празникувала!... Виряджусь, вийду з Степаном і дражню, бувало, Гната. О, як любо кепкувать над ворогом!... Тепер хвортуна повернулась другим боком: Степана мого взяли у москалі в той самий день, як Гнат женився з Софією, а я зісталася одна і знов виплила на верх люта мука: я ревную Гната до Софії. Здається мені, що я ненавиджу Гната, а серце кровю обливається, що він живе з другою! О, чогоб я не зробила, щоб тільки Гната причарувать до себе! Я й на погибель готова, мені тепер однаково! Не вянуть же мені, не сушить своєї краси, поки Степан повернеться!...

Ява III.

Входить Софія з решетом.

Софія (*дає решето*). Тиб заходила частійше, всеб не так скучала.

Варка. Спасибі тобі, сестро, за добре слово. Прощай тимчасом. (*Пішла*).

Софія. Іди здорова. (*Одна*). Відна Варка, як мені її жаль. Яб умерла від горя, якби мого Гната тепер у москалі взяли. Деж це Гнат? Вийде кудинебудь на часок, а мені зараз скучно без нього робиться. Стрівай, щось мені треба зробити... Ага... (*Дістає з скрині скатерку і накриває стіл*). Колиб татко до нас мерщій перебрались. Отоді я буду зовсім щаслива. Батько куплять нам пару бичків і корову мені куплять....

Ява IV.

Входить Ганна.

Ганна. Ще й досі возишся? Я думала, що ти вже й піч помазала.

Софія. Я мамо, миттю справлюсь. (*Хутко пішла*).

Ганна (*одна*). Швидка на речах! А яка з тебе робітниця? Пожила біля татка в городі, чайку попила, а теперби

тільки ніжилась. Ще й старий сюди притириться. Потрібний він тут, як пяте колесо до воза. Лишній рот. Та у мене не довго. Поки ще спускатиму яке время, а там і насяду. Їм тільки змовчи, то й лапки покладуть, тоді сама працюй, гнися, а невісточка буде вилежуваться. Чорта пухлого! Я й сама була невісткою, мене не милували: аж шкура тріщала — робила, будеш і ти робить... я й на татка твого не подивлюся.

Ява V.

Входить Гнат.

Ганна. Де це ти був?

Гнат. Помагав Семенови бики вчить.

Ганна. Краще б тин полагодив та рів окопав, а то усунувся зовсім.

Гнат (*запалює цигарку й пускає дим у комин*). Поспію. Треба помогти другому, то й тобі поможуть. Софіїн батько сьогодні й нам бики прижене, от Семен і мені поможе.

Ганна. Чи старий і справді тут буде жить?

Гнат. А що?

Ганна. Ще й пита! На біса нам дармоїд здався

Гнат. Багато там старий чоловік зїсть.

Ганна. Ого! Він за двох зїсть — старі москалі їдять, як з немочі, а не зробить і за малу дитину.

Гнат. Требаж йому десь притулок мати, деж його дінеш?

Ганна. Нехай у благодільню йде.

Гнат. А якби вас у благодільню відвезти?

Ганна. Бач, якого пса вигодувала! Матір рідну міняє на жінчиного батька. Може ще є стара баба у Софії, то й туб прийняв? Багатир, сказано!

Гнат. Що з вами сталось, мамо? Коли не зі мною сваритесь, то на Софію гримаєте.

Ганна. А хтож вас навчить? Якби не старі люде, то виб і за роботу не брались... Гримаю!... Щож ти мені звелиш руки у твоєї жінки цілувать, або хвалити тебе, що дармоїда приймаєш у хату?

Гнат. Та колиж, бачите, наобісіє слухати — після ції та знов ції!

Ганна. Мати наобісіла? Добре! Треба й собі йти у прийми десь. (*Іде з хати*), Діждалась таки свого — рідний син виганяє... (*Вийшла*).

Гнат (*один*). От і розбери! Любила мене мати, пестила, прямо — як з писаною торбою носилася. Мені здавалось, що кращої, добрійшої матери, як моя, й на світі нема, а от женився — мов відрізало. Особливо мене пече-ріже, як вона почина до Софії чіпляться! Ну й як тут витерпіть, щоб часом лихого слова на сказать? Ще, спасибі, Софія змовчує, а то гріха й не обібравсяб. Ось і Софія. Стрівай — злякаю. (*Притулюється до стіни*).

Ява VI.

Входить Софія з клунком, кладе його біля печі. Не бачить Гната.

Гнат. Здорова була, чорнява¡

Софія (*кинулась*). Ох! (*Побачила Гната*). Гнат! (*Підбігає і бє його шуткома потихеньки*). Ось тобі — чорнява!... злякав... (*Обнимає і цілує*). Де був, вражий сину? Я трошки утомилась. Сядемо. (*Сіли на лаві рядом*). Дивись, як гарненько я прибрала, от зараз піч вимажу й розмалюю її ріжними квітками й півниками. Побачиш, як гарно буде! У мене є жовто-гаряча глина і синька! А матері не бачив? (*Гнат її обнимає*). О, ти мій милий! Чи й тобі так весело зі мною, як мені з тобою? Чогож ти мовчиш? Говори, смійся, шуткуй!

Гнат. Пострівай ти, щебетухо! Не даєш мені й слова вимовить, сама балакаєш та й дивуєшся, що я мовчу... Сьогодні батько будуть.

Софія. Хто тобі сказав?

Гнат. Охрім приїхав з города. Він кіньми й обігнав батька. Батько женуть пару биків і корову.

Софія. Корову? От я рада! А якої масти?

Гнат. Не питав. Дарованому коневи в зуби не дивляться.

Софія. Колиб сіру. Я терпіть не можу рижих. От ми й хазяїни з тобою! Правда? А як розбагатіємо, зберемо грошей, то купимо коней пару. Правда? Ти любиш коней? Я люблю. Волами довго їхать, а кіньми тільки ньокнув і в городі.

Гнат. О, ти мій соловієчку, щебетунчику! (*Пустують — обнимає її і цілує*).

Софія. Гнате! вгадай, що я тобі скажу? Ні, не вгадаєш. (*Шепче на ухо*).

Гнат. Ну?! А ти по чім знаєш?

Софія. Я питала Параску, чого воно (*шепче на ухо*). А вона й сказала. (*Опускає очі соромливо*).

Гнат. Глядиж, щоб син був!

Софія (*бє його*). От тобі, от тобі! Бач який противний! Я йому на вухо, а він так і вивіз голосно.

Гнат. Ха, ха, ха! Хиба не однаково? (*Цілує*). Так глядиж...

Ява VII.

Входить Ганна.

Ганна Ще не націлувались? Пора вже й за роботу браться!

Софія. Я, мамо, все зробила, — дивіться!

Ганна. А піч, а просо треба зтовкти.

Софія. Піч зараз розмалюю...

Гнат. А просо я й сам стовчу.

Ганна. Балуй, балуй! Може й піч сам помажеш?

Гнат. А як і піч помажу, то що? (*Тимчасом Софія проворно розмішує глину й мажe щіткою комин*).

Ганна. Мажи. Про мене, хоч і хліб міси, і обідать вари сам.

Софія. Не сердьтесь, мамо, на нього, то я винна. Я ні йому, ні вам — нічого не дам вробить біля хати, я все сама зроблю...

Ганна. Багато наробиш, як раз-у-раз будеш до чоловіка липнуть.

Софія. Та я не буду... От побачите, мамо, як я комин розмалюю.

Ганна. Ти краще позашпаровуй та черінь добре вирівняй, бо горшки перевертаються, а малювать не треба, то примха.

Гнат. Та нехай малює, — краще для ока, хиба воно вам завадить?

Ганна. Не можна вже матери й слова сказать твоїй жінці, наче я її зїм! Тьфу на твої речі — хоч у хаті не сиди. (*Пішла з хати*).

Ява VII.

Гнат і Софія.

Гнат. Ґедзь матір укусив.

Софія. Не дратуй. Нехай собі. Я їм раз-у-раз змовчу, покорюсь, то вони й подобрійшають. Требаж їм показать, що вони старші. Аби ти, моє серденько, завсіди був до мене такий, як тепер, то мені нічого тоді не страшно... Дивись, я зараз півника намалюю. (*Гнат підходить до печі й дивиться*). Бач?

Гнат. Хиба це півник? Це — голуб!

Софія. Ну, голуб. Це ти, я тебе намалювала. Ти мій голуб? Еге!... А тут буде проти нього голубка — це я... А ось квіточки, я люблю квітки. Знаєш, я насію в городі рожі, маку, повняків, чорнобривців... Боже, як люблю усякі квітки, а ти любиш?

Гнат (*узяв стеблину з віника, вмочив у глину й маже Софію*). Люблю.

Софія. Ой! Постійже, я тебе щіткою помажу. (*Хоче його помазати, Гнат ухиляється й вискакує в сіни*). Хиба ти не вернешся. (*У двері балакає, а за дверима Гнат сміється*). Стрівай, стрівай, смійся... ти будеш спать, то я тобі цілий ніс синькою обмажу — от гарний будеш, ха, ха, ха! Ну, йди вже, я не буду тепер мазать, єй-Богу, не буду! От противний, мабуть утік на двір. (*Відчиняє двері*). Так і є — ха, ха, ха! Злякався. (*Малює*). Боже, як гарно, коли любиш і тебе люблять, аж сльози від радощів навертаються! От татко порадуються за моє щастя! А вони боялися, радили йти заміж у городі за шевця! Візьму у татка грошей

і в неділю молебень відправлю: за Гната, за татка і... за матір, може буде добрійша. (*Співає*).

На городі нивка,
Кругом материнка,
Там дівчина жито жала,
Сама чорнобривка.

Жалаж вона, жала,
Стала спочивати
Ішов козак дорогою,
Став її питати.

Здоров, здоров, козаченьку,
Помагай-біг, женче;
Вонаж стала, відказала:
Здоров бувай, серце!

А вжеж тая слава
На все село стала,
Що дівчина козаченька
Серденьком назвала.

Гнат (*відчиняє двері і підспівує послідні дві стрічки*). Не будеш мазать?

Софія. Іди, іди!

Гнат (*входить*). Ну, не пустуйже, я тобі щось гарне скажу... Батько женуть бички і корову, вже біля млина на тім боці.

Софія. Побіжимо йому на зустріч!

Гнат. А хати нема на кого покинуть.

Софія. То ти оставайся, а я побіжу. (*Хутко витирає руки й біжить*).

Ява IX.

Гнат (*один*). Голубонька моя! Яка весела в неї вдача! Не дає мені й задуматься... Слава Богу, забув Варку! То, бувало, Варка із голови не виходила — все перед очи-

ма стояла, а тепер байдуже... Недавно були в місті на роботі біля машини, до мене й не балакала, а з другими пустувала та сміялась, як несамовита, а потім сіла в клуні та плакала тяжко так, що Боже мій... Я не витерпів, спитав — чого плаче, а вона глянула на мене, хутко витерла очі, нічого не сказала й побігла до роботи... Жаль її, завязала свій вік! І я таки винен... Ну, та вже тепер не вернеш...

Ява X.

Входить Варка.

Варка. Здрастуй, Гнате!

Гнат (*на бік*). Тьфу, аж серце шпигнуло. Здрастуй.

Варка. А Софія де?

Гнат. На що тобі?

Варка. Чого ти такий сердитий?

Гнат. Я? З якої речі?

Варка. Ти то знаєш. Голос сердитий! Візьми решето, віддаси Софії, я в неї позичала.

Гнат. Поклади. Одначе ти змарніла!

Варка. Тю! А Калинівський панич казав мені, що він кращої й не бачив.

Гнат. Познайомилася вже? Скоро.

Варка. Наймає до себе в горниці. Вже тричі приїздив.

Гнат. Щож ти — підеш? Степана забула?

Варка. Ох, де там забула! Я не така, як другі, не скоро забуваю. Сам кажеш, що змарніла... журюся...

Гнат. А до панича всеж таки наймешся?

Варка. Побачу. Тимчасом поїду в город, там роспитаю, де Степана діли, буду шукать його, а не знайду Степана...

Гнат. То знайдеш Івана?

Варка. А тож! Сохнуть не буду!

Гнат. На біса і в город їздить, і до панича наймається... Така молодиця тільки сліпого не приворожить. Тиб тут пошукала.

Варка. Я тут вже добре опеклася: й досі болить, ніяк загоїть не можу.

Гнат. Невже ще не забула?

Варка. Кого?

Гнат. Кого?... А ти про кого балакаєш?

Варка. Догадайся.

Гнат. Чорт тебе знає! Хиба тебе розбереш?

Варка. Ха-ха-ха! Прощай.

Гнат (*на бік*). Сатана! (*До Варки*). Стрівай, чого тікаєш?

Варка (*зітхає*). Боюся.

Гнат. Таківська! Когож ти боїшся?

Барка. Тебе.

Гнат (*наближається*). Хиба я вовк? Я не зім.

Варка. Так спалиш.

Гнат (*бере її за руку*). І не зім, і не спалю, а як пожартую, то ціла зістанешся.

Варка (*нахиляє голову*). Я жартів не люблю, за жарти ти мене покинув.

Гнат. Ти сердишся? (*Варка мовчить і дивиться на Гната лукаво зпід лоба*). Ну й клята Варка, яка ти гарна стала!

Варка. А дівкою була поганіща?... Тепер гарна, бо не твоя... Памятаєш, що ти мені казав, як ми сиділи під вербою на Купайла?... Над річкою огонь горів... хлопці й дівчата гомоніли, перекликались, співали, теплий вітрець чути подихав, а ти... схиливсь до мене... (*Вириває руку*). Ох! Що я нагадала? Прощай! (*Гнат хватає її за руку*). Пусти! що ти робиш?...

Гнат (*палко*). Варко! (*Тягне її до себе*).

Варка (*виривається*). Приходи до мене!... Я сама (*Вибігає*).

Ява XI.

Гнат (*один*). Що це зі мною? Чи не одурів я?!... А очі, очі, як горіли в неї... Палка, каторжна, і гарна, як маків цвіт. Тьфу! Сатана в жіночому обличі!... Бач, як за

лізла знов у душу! Цур тобі, цур! Відсахнись від мене, пекольна маро!

Ява XII.

Вбігає Софія, а потім входить Іван з мішком за плечима і з довгою палицею в руках.

Софія. Іди, іди, Гнаточку, подивися! Які бики, яка корозка гарненька, а під нею бичок: манюній, манюній... Що це з тобою? Ти такий блідий?

Гнат. Чогось голова заболіла і морозить, наче пропасниця...

Софія. Оце! Тільки що був здоровий... (*Бере пляшку з полиці*). Стрівай, я зараз тебе побризкаю свяченою водою — як рукою здійме. (*Бризкає*).

Гнат (*обнимає її, і тулить до себе*). Лікарко ти моя! дорога моя знахаречко! Ти мовою своєю доброю, веселою, ласкавою та серцем щирим — усяку хворість з мене виганяєш. Ходімже подивимся на нашу худобу. (*Входить Іван*).

Іван. Здрастуйте вам, діточки, в хату! Живенькі, здоровенькі?

Гнат. Слава Богу! Як ви тату?

Іван. Та що я? Звісно, закарявів, як той сухар, що з глевкого хліба: бий об камінь — не розібєш... дибаю ще, тільки погано бачу. (*Софія помагає йому скинути мішок*).

Гнат. Ну, яж піду подивлюся на худібку. Спасибі вам, тату: тепер і ми хазяїни. (*Пішов з хати*).

Іван. Ні за що! Дай вам Бог на користь. (*Розперізується, скидає свиту й остається в куртці*). Якже тобі живеться, дитино моя? (*Дивиться на неї*). Повнійша стала, покращала. (*Цілує її*).

Софія. Слава Богу, таточку, тільки вас не доставало. Тепер я вже й не знаю, чи буде така щаслива людина на світі, як я?

Іван (*розвязує тимчасом мішок*). А стара як? Не лаяла ше?

Софія (*сміється*). Трошки... Та Гнат заступається.

Іван (*дістає з мішка бублики, в хустці ріжки і горіхи а окремо черевики*). Годи їй, дочко. Лиха свекруха — то найтяжча доля жіноча: все одно, що у москаля підхвебель.

Софія. Я й думку її вгадую.

Іван. Дай Боже, щоб усе було гоже. Наж тобі гостинця. (*Дає черевики*). А це ріжки і горіхи, а ось бублики. Ти, здається, любиш ріжки?

Софія. Я люблю солоденьке, ви мене привчили.

Ява XIII.

Входить Ганна.

Іван. Здрастуй, свахо! Чи приймеш до хати?

Ганна (*на бік*). Чорт тобі рад! (*До Івана*). Вже коли прийшов, то не викинеш.

Іван (*на бік*). Добре витає! (*До Ганни*). От Бог привів і знову жить у селі. Тут родився, звідціля на службу пішов, тут женився і жінка тут умерла і сам кістки свої тут положу; а думав вже у городі вмерти; так от дочка в селі привикла... Ну, щож робить: вона у мене одна, для неї тільки й жив Аби їй тут щастя, а мені однаково... Продав я в городі хату й оце купив їм дещо у хазяйство. Ти бачила, свахо, товар?

Ганна. Манячить там щось під повіткою... Не розгляділа — телята якісь, чи що?

Іван. Е, ні, не гань худоби! Бички гарненькі, хоч зараз у плуг, а коровка дійна. От підемо, подивимось. (*Виймає з мішка*). А це тобі гостинці.

Ганна (*розглядає*). Хустка! Темна... така, як я люблю — якраз угадав. Щож ти стоїш, сідай, свате — натомився, мабуть, добре. І ситчик гарненький, а по чому брав?

Іван. Копа з гривньою аршин. Божився крамар, що нелинюче, мий скільки хочеш...

Ганна. Спасибі, спасибі, що не забув старої... Може ти їсти хочеш? Та що й питати. Дочко, дай лиш татови попоїсти.

Іван. Стрівай, не турбуйся. Я разом з вами повече-

ряю. Ходім лиш, подивимся на худобу. Чи похвалиш? (*Входить Гнат*).

Гнат. Чудесні бички, далеко кращі, ніж у Семена.

Ганна. Ходім, ходім, свате, ще й я подивлюся. (*Іван і Ганна вийшли*).

Софія. На тобі ріжка! Їдж. Я вже одного зїла. Солодкий, солодкий! А горіхів хочеш? На. Татко мені черевики купили. О! (*Вертить перед Гнатом*). Правда гарні? У неділю надіну до церкви.

Ява XIV.

Вбігає Варка.

Варка. Ой, голубчику-Гнате, йди мерщій, вирятуй мою телицю.

Софія. Що там?

Варка. Упала в рів, сестро, і застрягла...

Гнат. Хиба там нема кому вирятувать?

Варка. Нема ні душечки, тільки дід Хома... Іди-бо, а то заллється, пропаде скотина, вонаж у мене одна.

Софія. Чогож ти стоїш, Гнате? Іди мерщій, на шапку. Мерщійже, а то справді ще пропаде скотина.

Гнат. Ходім у двох.

Софія. Ну, вигадай! Бери його, сестро, тягни! (*Сміється*).

Варка (*бере Гната за руку, тягне*). Ходім!

Софія (*підпихає з заду*). Бач, який лінивий, всеб йому біля жінки киснуть. (*Випхавши за двері, стоїть на порозі*). Та вертайся мерщій, будем вечерять.

Завіса.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Біля Гнатової хати.

Ява I.

Іван сидить і латає чоботи, тихо співає пісню.

Ой ходить Іван понад лиман,
А за Іваном та його пан,
Чи ти, Іване, рибу ловиш,
Чи ти, Іване, перевозиш?

Чи воно темно, чи я вже зовсім осліп?! Шуляю, шуляю дратвою і не попаду... Може щетина загнулась. (*Пробує на зубах*). Ні, рівна. Не бачу. Пора, пора вже... а колись бувало, у службі, ще на Капказі, при місяцю шив... Колись. А коли воно було?... Недавно, хе! літ 45 з лишнім... Охо-хох! І хліб на силу розжую, та й жувать його вже надоїло, а Господь смерти не дає... Отак як почнеш нагадувать, що й на Капказі 25 років був, і вернувся, і женився, і жінка вмерла... Царство їй небесне, вічний покій!... Тільки рік і прожила... Дочку сам виняньчив, а тепер діждав і заміж віддать її. Чого, чого не бачив, чого не покуштував. (*Зітхає*). Давно живу, пора й честь знать!.. Отже тільки нічого не нагадувать і отак у ранці, як скоро встанеш, вийти на подвіря до схід сонця — легенький вітрець повіває, квітки з садів пахнуть, пташки божі щебечуть на зустріч сонцю, — то здається, що тільки вперше бачиш таку красу, що тільки один день і живеш! Один день!... (*Співає*).

Ой мав я жінку Уляночку...

Ява II.

Гнат іде з улиці до хати й сідає на присьбі. Зітхає.

Іван. Чого ти, Гнате, так тяжко зітхаєш?

Гнат. Хто? я?... Так собі. Чогож мені зітхать?... А мати дома?

Іван. Піщла до Богунки позиваться за курку.

Гнат. І не надоїсть, Господи, цілий день з людьми гризтися! Мабуть, Софії нема?

Іван. Еге. Ти вгадав: Софії не було, чіплялася до мене, та я мовчав, вона й пішла.

Гнат. А Софія вернулась?

Іван. Вернулась. Там з Варкою у хаті.

Гнат (*встає на бік*). З Варкою?! Усього заколотило, мов у пропасниці! Піду кудинебудь, щоб її не бачить, щоб не починила чого...

Софія (*з хати*). Гнате, Гнате! Іди сюди! Ми тобі скажемо щось смішне! (*У хаті Варка й Софія регочуть*).

Варка (*з сміхом*). Будеш жаліть, що не чув.

Гнат. Я не цікавий! (*Про себе*) Мені не до сміху, а їй байдуже — і сорому нема.

Ява III.

З хати виходить Варка, а потім Софія.

Варка (*у хату*). Ідиж мерщій, сестро. (*До Гната тихо*). Чого не вийшов?... Я ждала до півночі. Виходь сьогодні — я знову буду в леваді.

Софія (*сміючись, виходить з хати*). Ну й дурний, ну й дурний! І як він не догадався?

Гнат. Хто?

Варка. Не розказуй, не розказуй — він не цікавий.

Софія. Та чуєш, що вчера Варка зробила у панів на току...

Гнат. Що?

Софія. Піддурила Микиту, щоб той уліз у четвертний мішок — зважитьби то, скільки в йому пуд. (*Сміється*).

Гнат. Пройда, — ну?

Варка. Він уліз, а я завязала його гарненько у мішку, а хлопці взяли мішок з Микитою, підняли його та й повісили на терези. І так він висів у мішку аж до сніданку, а ми всі реготали...

Гнат. Добра робота!... А прикажчикже що?

Варка. Його не було, а панич сам сміявся, аж - чався! Микита ворушиться у мішку, наче здоровенний кіт, та сопе і щось балака, а за реготом не розбереш! А якби ти бачила сестро, який він виліз із мішка, то тиб боки порвала: червоний, упрів, аж мокрий, волосся йому прилипло до виду, та так і кинувся до мене — хотів, клятий, бить, та хлопці не дали.

Гнат. Жаль.

Іван. Нема до вас доброго підхвебеля!

Варка. Ет! Якби на вас, то й не сміявсяб ніколи... Ходім, Софіє, проведеш мене трохи, я тобі розкажу ще одну оказію, — при всіх розказувать не можна.

Гнат. Гарна мабуть...

Варка. А кортить? Ха-ха-ха! Ходім! (*Пішли. Гнат сідає на присьбі й схиляє голову на руки*).

Іван. Чистий обіясник, вража молодиця! Мабуть годі, зовсім не видко, разів пять колов шилом у одне місце, а щетини не протягну. (*Бере стілець, чобіт та инше й несе хату*).

Ява IV.

Гнат (*один*). Ох! Болить душа! Зовсім було забув Варку, і знов якась нечиста сила до неї в хату завела!... Обвела мою шию рукою, пригнулась — і досі чую, яким теплом тоді від неї віяло — поцілувала... пошептала і причарувала мене знов до себе і я ошалів, ошалів... забув, що я жонатий, і не тямлю, як і спокусився!... А після того місця не знайду: запалила мій спокій, розірвала на двоє душу!... У мене тепер дві душі й обидві болять, ниють, щемлять... Одну хвилину мені жаль Софії і сором їсть очі, а другу... другу — вся душа, всі думки — у Варки! Я жалію Софію, я їй присягав у церкві... Я хочу забуть Варку — і не можу. Цілую Софію — Варка перед очима! Не бачу її — здається, жінку люблю; побачу, почую голос — забуду все і знов одурію.

Ява V.

Софія і Гнат.

Софія. Ну й гарна, ну й весела вража Варка.

Гнат. Що там вона тобі розказувала?

Софія. Чого ти наче все сердишся?

Гнат. У мене болить тут, під грудьми, може через те й забалакав так.

Софія. Під грудьми, кажеш, болить? Чи не підірвався ти?

Гнат (*нетерпляче*). А-а!... Не знаю! Що вона казала?

Софія. Хто?

Гнат. Варка!

Софія. Та нехай вона тямиться, чого ти кричиш? Казала, що панич наш до неї залицяється.

Гнат. Фойда!... (*Стогне*).

Софія. Що тобі, серденько, таке? Може пристріт? Я побіжу, верну Варку, вона вміє шептать, її баба покійна навчила.

Гнат (*на бік*). Знаю, як вона шепче! (*До Софії*). Не треба. Я піду до Цимбала краще. (*З хати виходить Іван*).

Софія. Гнат нездужа, тату.

Іван. Щож тобі?

Гнат. Нудно.

Іван. Нудно? Пострівай, я зараз пошукаю — там десь у мене було зілля, ще з Капказу. Тілько посмокчи — усяка хвороба пройде. (*Пішов у хату*).

Гнат (*на бік*). Не поможе мені те зілля... (*До Софії*). Сядь біля мене.

Софія (*радісно*). Серденько! (*Сідає*). Якби ти знав, як мені тяжко через те, що ти такий сумний ходиш, усе сердишся чогось, не пригортаєшся вже до мене! Я й сама захворію.

Гнат. Я не серджусь — я нездужаю... А не пригортаюсь, бо мати раз-у-раз докоря, що ми тільки цілуємся.

Софія. Гнате! Тепер матері нема... (*Гнат її цілує*). От мені й весело! Як ти мовчиш, то я тебе боюсь; і важко мені, і плакать хочеться, і робота пада з рук, блукаю, мов шалена, а як... (*Входить Іван*).

Іван. Зілля не знайшов, загубилось. А от знайшов перець. Тут три-девять перчин. Хоч ковтни цілі, хоч розжуй та ковтни — поможе, тільки не загуби якого зерняти.

Гнат. Та ну його, тату: перець не поможе. Я краще піду до Цимбала, може він що дасть.

Іван. Та ковтни, ковтни — воно не завадить. На.

Софія. Від нього ще гірше пектиме.

Іван. Що ти тямиш! Це мені ще на Капказі один верменин дав, він на Афонській горі дістав. Ковтни — побачиш.

Гнат (*бере*). Ковтну, щоб відчіпився. (*Ковтає*).

Іван. Глядиж, щоб не впало яке зерня. Ну, що?

Гнат. Не проскочило... позастрягало.

Іван. Принеси, Софіє, води. (*Софія пішла*). Дуже помага, від всякої хвороби помага. Було оце чи живіт заболить, чи так коло серця чого закрутить або морозить иноді походом — візьмеш три-девять. (*Софія виносить воду*). Запий. Навхрест запий.

Гнат. Та вже проскочило.

Іван. Нічого, а ти таки запий, навхрест... отак, отак!... Ну, а що?

Гнат. Нудить.

Іван. Нудить? Дивно! А мені відразу помага.

Софія. Я боюся, щоб ти ще гірше не захворів! Іди, Гнаточку, поки ще не зовсім смеркло, до Цимбала, а то пізнійше не застанеш. Тільки не барись.

Гнат. Та хто його знає, як скоро справишся... може й заночувать там прийдеться. (*Йде*).

Софія. Ото, вигадав! (*Гнат пішов*). І що в нього таке, тату? Я боюсь...

Іван. Може що зїв. Понудить та й пройде, чого там бояться. Воно й від перцю пройде, тільки треба підождать.

Голос Ганни (*за сценою*). Матері твоїй чорт, твоя й мати така!

Софія. О! Мати обізвались... Я піду в хату, а то наскочить, то зараз і вилає.

Голос Ганни. Тай я тобі й подарую, будеш бачить!

Софія. З ким це?

Іван. З Богункою. Іди, справді, та лягай Мене хоч і лаятиме, то байдуже, я ще її й подражню трохи.

Софія. Цур їй — не зачіпайте. (*Пішла в хату*).

Іван. Е, ні! Вона як утомиться лайкою, то тоді вже тільки сопе. (*Показується Ганна*).

Ява VI.

Іван і Ганна.

Ганна (*часто повертається в той бік відкіля вийшла*). Взяла личко, віддай ремінець! Я тебе буду позивать цілий рік. Багатирська жінка, кудиж пак! Чорт не видав! Вона дума, як її чоловік був старостою, то можна вже й чужих курей красти. Ще й коверзує! Взяла курку —віддай гуску, от що! Не буде по твоєму не буде! Я тобі не Явдоха, — Ганна свого докаже... От тобі ще на придачу. (*Дає дулю*).

Іван. Так її, так!

Ганна. А тобі чого треба? Що ти мені — лаяться забороиш?

Іван. Ні, я вийшов подивиться: думав — рукопашна буде, в очіпки!

Ганна. Іди краще кашлять на піч! Беззубий шкарбан! Одного зуба маєш, та й того скалиш.

Іван. Отакої! І мені жаль курки — а котру пак курку вона взяла?

Ганна. Саму кращу: там — як цесарочка.

Іван Отака курочка була в роті...

Ганна. В чиїм роті?

Іван. У нашій роті, ще як служив на Капказі.

Ганна. Тьфу!

Іван. Ти не плюй, а ось послухай, які на Капказі кури...

Ганна. Та ну тебе к бісу з тим Капказом, ти вже надоїв мені ним! І носиться з своїм Капказом, як дурень з ступою. Чого ти притисся сюди? Перебив мені лаяться; тільки що почала так гарно лаять, а він і перебив, тепер у мене аж в середині труситься.

Іван. Та буде вже — угамуйся! І курка того не варт, шоб за нею так убиваться.

Ганна. Не варт?! Отже ти мене розпалиш і я тебе виштапую на всі боки! Курка не варт? Ач, який багатир! А курка яйце знесе, а з яйця курята, а курята он у городі трицять копійок пара. Не варт? Тобі, мабуть, і вилаяться важко! (*За сценою чути гомін далеко*). О! Чуєш? чуєш? Ото вона знов пащекує щось на мене! Не видержу, єй-Богу, не видержу! Піду долаюсь, бо й не засну! (*Іде хутко і кричить — кілька слів на сцені, а потім і за сценою*). Хто? Хто? Я? у тебе горстку конопель узяла? Брешеш, бодай тебе трасця взяла, як я брала — то кума Явдоха взяла, і Олена бачила! А як ти позаторік у мене картоплі викопала цілу миску, то я ще тебе за це не позивала. Що? Я? Хиба я така, як ти? Ти ще дівкою... (*Голос зникає*).

Ява VII.

Іван (*один*). Отакий у нас був підхвебель на Кавказі. Як причіпиться, то тільки стоїш та слухаєш, а він тобі нагада й позаторішнє! А не дай Бог, перебють йому, покличуть до ротного — ще гірше! Оце вернеться не скоро, вже й забудеш, заснеш, а він зараз розколотить тебе і таки долає.. Одначе, мені здається, що від Ганни і він би втік! На що вже я терплячий, а хотів тікать, та ще потерплю — жаль дочки. Так, мабуть, на роду написано: коли не один, то другий підхвебель виварює воду... (*Пішов у хату*).

Ява VIII.

Входить Варка, тихо озиряється.

Варка (*одна*). Знов нема Гната!... Чогож він не виходить?... Вчера прождала вечір у леваді, як на голках: вітер шерхне листом, або пташка з просоння крилом порсне, а в мене серце забється і душа заміра — думаю, він, а його нема... Вернулась до дому мов у ступі зтовчена і дома не спала... до світа... ждала, чи не прийде. Миш гризне, а

мені здається — підійшов. Схоплюсь, ноги й руки дріжать, до вікна... нема... і не було!.. Сама сьогодні його звала... жду знову, горю вся як у вогні, а його нема... Ох! нещаслива моя доля: ні молодиця, ні вдова! На щож спізнала я ті хвилі пекучого кохання? Кращеб дівкою зісталась, легче мені булоб!.. Ой! Хтось іде... Він. Гнат! Звідкіляж це? Чи не був у мене дома? Притаюсь. (*Ховається за кущем*).

Ява IX.

Гнат іде до хати, а потім Варка.

Гнат. Тепер не страшно! Ну, Цимбал! Зашив у ганчірочку якесь зілля, почепив мені сам на шию, і як подув на вид, то наче щось зсунулося з мене і так мені легко стало, мов на світ народився.

Варка (*тихо підходить*). Гнате!...

Гнат. Варка?!

Варка. Я, мій голубчику. Ждала тебе — не йдеш, скучила і прийшла сама. (*Кладе на нього руку*). Чогож ти не виходиш?

Гнат. Дай мені спокій.

Варка. Ти чогось, мабуть, розгнівався на мене?

Гнат. Чого мені на тебе гніваться...

Варка. А коли не гніваєшся, то гляньже на мене, глянь мені в вічі, глянь так, щоб серце вянуло від погляду.

Гнат. Чого тобі треба?

Варка. Тебе мій Гнаточку. Чогож ти такий знов чудний?

Гнат. Я.. спати хочу.

Варка. Ха, ха! Брешеш ти! Ти чогось слюни розпустив, як баба Горпина, що пасе панських индичат! Ха, ха! — спать він хоче... (*Шепче*). Ну, ходім.

Гнат. Відійди від мене, не чаруй мене, не поможе...

Варка. Що з тобою?! Ти цураєшся мене?...

Гнат. Варко! Не топи моєї і своєї душі — гріх.

Варка. А дурний, а божевільний! Якогож ти ще гріха боїшся, коли вже грішний! Ти дивись на мене! Любила

тебе дівкою до загину і тепер любить не перестала, і в пекло піду за тебе — мені не страшно.

Гнат. А Софія.

Варка. Вона тобі чужа, ти не її, а мене любиш!

Гнат. Нехай тебе чорт любить!

Варка. Та чорт же й любить! (*Обнимає його й цілує*). Оцей, оцей, оцей!

Гнат (*Гнат тремтить і говорить після кождого поцілунку*). Варко... Варко... Варко... Я присягав Софії.

Варка. Я твоя суждена, а не Софія! Ти мені раніш присягав, ти сказився тоді, віддав мене Степанови. Візьмиж мене тепер, поки нема Степана, і випий з мене кров мою! Гнате! Кров мою випий з мене тепер, тепер, поки я вільна, а Степан вернеться... тоді... годі вже! буде нам мука — вічная розлука.

Гнат. Вічная розлука... (*Без сили опускає руки*).

Варка. Чуєш, чуєш? Пригорнись сюди, до мого серця... Слухай, як воно лютує, кипить, мало не вискочить! На щож марно тратить час. Може Степан і завтра прийде... (*Гнат тяжко й глибоко зітхає*). Мовчиш? Цураєшся? (*Відпихає його від себе*). Слинявий! Дурень! Соломяний дід!... Прощай, будеш ти бігать за мною, будеш шукать, як перше, та не знайдеш! Прощай. (*Йде*).

Гнат (*мов просипається*). Варко! (*Доганяє її*).

Варка. Чого?

Гнат. Пострівай! (*Хватає її за руку*).

Варка. Геть від мене! Не підступай!... Ти й вимучив мене — чого тобі треба? Я через тебе тут кисну, через тебе не нанялась до Калинівського панича, через тебе пропадаю, сохну, вяну! Я з ума зійду! А ти слини тільки пускаєш!... Прощай!

Гнат (*придержує її*). Варко!

Варка. Не зачіпай мене!

Гнат. Стрівай, кудиж ти?

Варка. Завтра чуть світ піду в Калинівку.

Гнат. В Калинівку?! І наймешся до панича в горниці?

Варка. Наймусь. А тобі яке діло?

Гнат (*скипів*). Як яке?

Варка. Ха-ха-ха! Який сердитий! У тебе жінка є, а я

вільна пташка, поки Степан не вернеться: що захочу, те й зроблю — ніхто мені не заборонить, а вернеться Степан — і на поріг нікого не пущу!

Гнат. Так ти підеш?

Варка. А тож.

Гнат. Не йди!...

Варка. Ха-ха-ха! Щож ти мені зробиш? Забороніш?... Відчіпись, кажу! Піду — куди схочу! Піду в город: і там є кращі й розумнійші від тебе.

Гнат. Не йди, кажу! Бо я тебе й під землею знайду і убю, як собаку!

Варка (*ласкаво*). Божевільний! Єй-Богу, божевільний. Ти сам не знаєш, чого хочеш. І цураєшся мене, і не пускаєш.

Гнат. Не можу я від тебе відцураться, нема у мене сили — і зілля не помага. Ти мене причарувала навіки. Як підеш відціля — хробаки сточать моє серце... Я тебе скрізь знайду... Я тебе й себе занапащу, — не йди.

Варка. Чогож ти мучишся, чого нудишся? Скажений!... Я тебе не покину, я не піду нікуди відціля без тебе, а з тобою піду, куди ти схочеш, куди звелиш! Утечемо, утечемо на край світа, щоб тільки сонце знало, де ми будемо жить. У двох ми будем скрізь щасливі... Утечемо! Сьогодні, зараз...

Гнат. На, бери мене, всього бери, муч мене, тільки не йди нікуди, щоб я тебе хоч бачив що дня, хоч здалеку, або дай мені такого зілля, щоб я забув тебе.

Варка. Такого зілля нема на світі. Тиж мій... на віки мій... (*Обнимає його*).

Завіса.

ДІЯ ПЯТА.

У Гната в хаті.

Ява I.

Ганна (*одна*). Кудиж це Гната занесло — й досі нема? А та певне побігла відшукувать його! Шукай, шукай —

знайдеш, як-раз! Він від тебе тіка, як чорт від ладану бо ти тільки плакать умієш. Спарувався!... Колиб мені старого чорта здихаться, я за тебе приймусь не так. Яка ніжна, всеб тільки лежала, а по хазяйству без загаду й не загляне.

Ява II.

Входить Софія, роздягається й сідає.

Ганна. Яж кажу, що так! Ходить, тиняється, наче пані яка!... Чогож це ти руки згорнула, чом води не принесеш?

Софія. Та води, мамо, повна діжка. Я ще вранці наносила, хоч і подивіться! Кудиж її носить?

Ганна. Куди? куди? Ще тобі треба показувать, куди й воду носить? Якби ти була з хазяйського заводу, то й без показу і без догаду зналаб своє діло. Наносилаб у чавуни та поставилаб свині полову попарить.

Софія. Та онже гляньте — в печі обидва чавуни стоять повні полови з дертю.

Ганна. А свиня тимчасом голодна, отам риє під присьбою та гуде!

Софія. На те вона свиня!

Ганна. О, я знаю, що ти на язик гостра, як бритва, а до діла нема хисту! Якби ти не язиком, а руками робила, то й свиня булаб привязана на паколі й не рилаб.

Софія. Та вонаж була на паколі, а Гнат вчера взяв на щось вірйовку. Чимже я її привяжу?

Ганна. Найшлаб чим, якби хотіла, а то все з татком своїм возишся! Не приносив ще сьогодні пряничків?

Софія (*крізь сльози*). Чого ви, мамо, нападаєтесь на мене? Що я вам зробила?

Ганна (*прицмокує*). Агусі, маленька, заплач — батько спече колач!

Софія. Боже мій, Боже!

Ганна. Повна хата робучих людей: невістка й батько її! Тількиб спали та їли! Дармоїди бісові!

Софія. Батько не ваше їдять! Вони нам хазяйство

справили з тим договором, щоб ми їх до смерти содержували.

Ганна. До смерти!... Колиж він умре? Жди! Він ще 20 літ буде жить, то його й годувать, дармоїда? (*Входить Іван і стоїть на порозі*).

Софія. Кращеб ви мене вбили, ніж отак що дня допікати! Я вже світови божому не рада.

Ява III.

Іван, Ганна й Софія.

Іван. Знову гризла? Я вже терпів, терпів, та й терпець урвався! Скажи ти мені, що я тобі зробив, що Софія тобі робить, чого ти гризеш її?

Ганна. Лінива твоя дочка, не хазяйка, нічого не глядить, тільки вчепиться чоловікови за шию та так і висить, а ти ще й сам потураєш.

Іван. Що ти вигадуєш? Хиба я не бачу, як вона робить!... Та нехайби за діло вилаяла, ну так! А то прямо чи слід, чи не слід — сичиш, сичиш і сичиш!

Ганна. Сичу? Щож то я гадюка, чи як?

Іван. Гірш гадюки! Гадюка вкусить, та й сама тіка, а ти сичиш і в вічі лізеш, кусаєш і знов сичиш.

Ганна. Брешеш ти, старий чорте, я не сичу! Дармоїди погані! Обоє тільки лопаєте, а роботи з вас нема!

Іван. Так от що? Бач, де болячка! Я дармоїд, я нічого не роблю!... Ти так і кажи. Хиба тобі повилазило, що я чоловік старий, немощний: щож я буду робить? Може скоро й помру.

Ганна. Тебе ще й довбнею не добєш! А коли нездужаєш робить, то йди під церкву з довгою рукою, а дурно хліба не їдж!

Іван. Совість ти загубила! І тиж незабаром постаріється, так і тебе тоді, як собаку, вигнать з двору?...

Ганна. Я без роботи не сидітиму — хоч піря дратиму! Дурно хліба ніхто не дасть! Баштана стережи, свиней паси... Кістки збирай, от що!... Дочка дивиться, що ти нічо-

го не робиш, та й собі ніжиться та слини роспуска! Он і чоловіка до того довела, що хати не держиться.

Іван. Тиж сама довела його до того, що й жінка остогидла! Хоч кому, то буде дома смердіть, коли замість матери в хаті собака зла сидить і раз-у-раз харчить!

Ганна. Ти сам собака, старий чорт! Слиняві! Старці! Йшовби під три чорти, то одним ротом меншеб було. (*Відчиняє скриню, перекладає шматє й бурчить*). Чорт не видав! Еге!... Так я й знала! Ху! Невісточка!... Сваток...

Іван. От до чого дожив! З хати виганяють, притулиться нігде! Йди миром жить, руку простягай! Дожив на старість... І піду! Краще миром жить, ніж отаке вислухувать що дня. (*Бере шапку*).

Софія. Кудиж ви таточку?

Іван. Піду, попитаю, чи не їде хто в город, а ти склади мою мізерію.

Софія. Татку!... Татку — не кидайте мене! Щож я без вас робитиму?

Іван. Бачить Бог, моя дитино, як мені самому тяжко тебе покидать. (*Гладить її по голові*). Ти єдиная моя дитина, моя радість, ти тільки й тішила моє старе серце і не можу я дивиться, як тебе мучать через мене — не можу — я... не знаю... Яб тобі неба прихилив... (*Витирає сльози*). Та високо... високо!... (*Йде, Софія плаче, схиливши голову на руки*).

Ганна. Куди йдеш? Скоро обідать пора.

Іван. Обідай без мене. (*Виходить*).

Ява IV.

Ганна й Софія.

Ганна (*дає в слід Іванові дулі*). На, на! Йди к бісу! Злякав як! Деж пак! (*До Софії*). Слинь, слинь — поки очі не повилазили. Тільки й знаєш хлипать! Велике горе, що твого татка тут не буде! На біса нам дармоїд? Це не город, тут робить треба, а ви все по панськи: може чайку напєшся?... А матери вашій сто бісів! Булоб іти за городського, аджеж сватав якийсь швець... (*Глянувши у вікно*). Йде!

(*Бере кочергу і порається коло печі, так, аби показати, що вона робить*).

Ява V.

Входить Гнат, скидає шапку, вішає її та стоїть біля порога, а Ганна ніби його не бачить — говорить до себе.

Ганна. Отаку невісточку придбай! Сидить собі, як панночка, замислилась, а ти роби, та ще й мовчи! На старість саме добре! (*Кидає кочергу, хапає віник*). Оженився собі дурний на лихо! Ще й старого чорта, дармоїда, в придане взяв за лінивою дочкою!

Гнат (*до Софії*). Чого ви гризетесь раз-у-раз? Як прийдеш до дому, то так тебе зараз пекельним духом і обвіє. Що ти тут зробила?

Софія. Не знаю, чого мати лаються... з батьком посварились... і...

Ганна. А звісно!... Поцілуйтесь зараз!... Поцілуй її — вона тільки того й хоче.

Гнат. А вам би любо було, якби я тільки що вступив на поріг, зараз почав гарчати?! Обридло вже!

Ганна (*плаче*). Так... так...

Софія (*оживає*). Де це ти, мій голубчику, ходив так довго? Може їсти хочеш, то обідалиб уже.

Гнат. А батькож де?

Софія. Пішли... вони хочуть у город їхать... вони...

Гнат. Підождемо його. (*До матери*). Чого ви плачете? Самі нападаєте на всіх, усім у вічі лізете, всіх сварите, та ще й плачете!

Ганна. Отак, отак! Я так і знала! Мати тоді потрібна, як маленьким був, та ночі не досипала, та годувала своєю кровю, та обмивала, та пестила! А як вигодувала, то матери не треба вже, не треба! Проженив мене, прожени!... Нехай мати старцем іде попід віконню!... Тепер жінка милійша, а мати що? Хочби її чорт узяв, то байдуже! Мати робить, а жінка сидить: он хата цілий день не метена — нічого, а мати скаже слово — нападається: сяка-така, лиха!

Гнат. Бо й правда, що ти раз-у-раз тільки плачеш, а

нема, щоб діло робила! Прийшов в обідню пору — хата й досі не метена! Мати підміта, а ти сидиш!

Софія. Та єй-Богу, Гнате, хата була заметена й прибрана, як слід! Тиж глянь, де те сміття, що мати мела?

Ганна. То це я брешу? То це я нарошне мела, чи як?

Софія. Мабуть побачили Гната у вікні, та й почали пораться, єй-Богу правда, а то сиділи та лаялися.

Ганна. Брешеш ти, брешеш! городська ш... (*Удержує себе, щоб не сказати далі*).

Софія. Лайте вже мене, як хочете — гірш не буде! Що я вам, мамо, зробила? Я вас любила замість рідної матери, я вам корилась і корюсь, поперек слова ніколи не сказала! За щож ви мене зненавиділи? За що раз-у-раз нападаєте, лаєте, паскудите?!...

Гнат. Та цить, не слинь! Наобісіли вже мені твої сльози.

Ганна (*зло*). Нехай поплаче, — може батько пряничка принесе!...

Гнат. Я їй такого пряничка піднесу, що вона й у двері не потовпиться!

Софія. Ти й так хати вже відцурався, не любиш мене, осоружна я тобі стала, а мати тільки гризуть — та ще сердишся, що плачу!

Ганна. Якби попобив добре, щоб синяки днів три не сходили, то й плакатиб перестала...

Гнат. Мовчіть хоч ви, не підливайте в огонь масла! Добре вже горить отут і без вашого масла!

Ганна. Бо дурний! Важко йому побить жінку, щоб серце зірвать... Тьфу! На такого чоловіка! (*Виходить, грюкнувши дверима*).

Гнат (*опускається на ослін*). Наказав мене Господь. (*Мовчить. Софія хлипає нервово*). Годі вже, або що — рева!

Софія (*сідає біля Гната*). Глянь на мене ласкаво, пожалій мене, Гнате!

Гнат. Відчіпись! Я не можу на тебе дивиться, як ти киснеш.

Софія. Ох, Гнате, хиба я така була? Ми так недавно побрались з тобою, а ти вже тікаєш з дому; мати гризе, я не маю світлої години, батька з хати виганяюнь, а ти не

заступишся, як перше, а ще й сам ласш мене! Не з матірюж тобі вік вікувать, а зі мною, дружинонько моя!... Пригорниже мене, приголуб — я зараз повеселійшаю.

Гнат. Повеселійшай, тоді приголублю!

Софія (*нервово*). Ну, я вже не буду!... Дивись, я вже весела! О! Глянь, сміюсь... (*Обнимає Гната*). Не хочеш мене приголубить, противна я тобі стала?!

Гнат. Знову? Годі, кажу!

Софія. Не можу, не можу, Гнаточку, удержать своїх сліз — яб раднійша була! (*Гнат бере шапку*).

Гнат. Бодай увесь світ завалився, коли на ньому так весело жить усім, як мені тепер! (*Виходить*).

Софія. Кудиж ти? Я вже не буду... (*Витирає сльози*). Єй-Богу, не буду! Підожди хвилиночку, сам побачиш! Гнате, серденько моє, вернися! Пішов... Мабуть до шинку... Прийде пяний... Боже, дай мені терпіння, щоб я хоч не плакала! Від плачу я тільки марнію. (*Дивиться у зеркало*). Ой, які очі червоні, аж запухли! Постривай, я заплющу їх і так трохи посиджу... (*Сідає на ослін і заплющує очі*). І чого Гнат такий став недобрий? З того часу, як був слабий, наче його хто відвернув від мене... Страшно й подумать... Мені часто приходить на думку, що йому пороблено, і поробила — Варка. Аж у голові заболіло, мов розкололося на двоє! (*Відкриває очі і встає*). Боже! Відверни від мене ці думки, бо з ними я не буду жить, я не хочу жить... на що тоді жить, коли це правда? Голубчику мій, Боже, прости мене, я грішу цими думками, й наверни Гнатову душу до мене знову!

Ява VI.

Входить Параска, вже молодиця.

Параска. Здраствуй, Софіє!

Софія. Ох! Як я злякалась...

Параска. Чого?

Софія. Так... не знаю... Якаж я рада, що тебе побачила: ти моя перша порадниця здавна... Голубочко моя, Параско...

Параска. Що тут у вас коїться? Ти аж змарніла...

Я оце почула, що батько твій відходить від вас, і забігла на хвилину — з тобою побалакать.

Софія. Ох, краще не питай... свекруха...

Параска. Свекруха, як свекруха — я вже про неї й не кажу... Не крийся переді мною, я тебе давно люблю, як сестру, і мені жаль тебе... Я все знаю...

Софія. Щож ти знаєш? Може ти знаєш і те, чого я не знаю?

Параска. Всі знають, тільки ти одна не знаєш...

Софія. Що, сестро, що моя голубочко, ластівко, кажи! Може ти що недобре знаєш про Гната?

Параска. Бач, мабуть і ти помітила, коли питаєш так палко?

Софія. Одно помітила — Гнат не такий, як був спершу: неласкавий до мене, хати не держиться...

Параска. А Варка часто у тебе буває?

Софія. Варка?! Та невжеж вона... кажи, кажи, що ти знаєш?...

Параска. Та те, що твій Гнат часто буває у Варки, вона його причарувала.

Софія *(не може говорити)*. Ти... сама... бачила? Де? Як? *(Дуже зворушена, ледве стоїть на ногах і сідає на ослоні)*.

Параска. Я нічого не бачила...

Софія *(встає, нервово сміється)*. От, бач, от бач! Нічого не бачила, а говориш таке страшне.

Параска. Другі бачили! Даремно не говорять — вона й сама хвалиться. Придивляйся за ними, то й ти побачиш! А тепер прощай, бо мене чоловік жде. Я тільки за тим і зайшла, щоб тобі сказать, бо тебе обманюють, а ти як дитина віриш....

Ява VII.

Софія одна, а потім Варка.

Софія. Боже, я з ума зійду... Варка? з Гнатом? Кепкують наді мною, обманюють у вічі, а за очі сміються над моєю душею, над моїм серцем і вони живі і грім бо-

жий їх не вбив? І Гнат? Гнат сміється над моїм серцем, що тільки й живе ним!... Ох, серцеж моє бідне, не бийся в грудях, перестань краще биться на віки, щоб я не дожила до того, що ти мені віщуєш. *(Входить Варка)*.

Варка. Здрастуй, Софіє!

Софія. Варка?! Це мені ввижається вона? Зійди, зійди з очей моїх, відьма, чарівниця!

Варка. Що з тобою, Софіє? Це я!

Софія. Ти?!

Варка. Та яж! Ото, хиба не пізнаєш! Я, Варка, твоя подруга...

Софія. Іди, іди з очей моїх, чарівнице лукава! Іди! Не пали мене своїм поглядом єхидним — ти гірш сатани, ти мене з ума звела, ти відбила у мене чоловіка, ти причарувала його, а тепер ходиш сюди потішаться наді мною, живеш моїми муками, радієш моїм горем! (*Хитається*). Геть з хати! (*Сідає тяжко на піл*). Ох!... (*Паде зімліла на полу*).

Варка (*підходить*) Зімліла, сердешна! Так і вона довідалась уже?.. Ох! Цього я тільки й ждала, а серце забилось і страшно чогось зробилось, наче я душу загубила.. Щож воно буде далі: чи мене покине Гнат, чи її — й утіче зі мною?... Побачимо! Щастя куце, я вже його спізнала! А тепер хоч і вирветься від мене, то й ти його не піймаєш! (*Йде, і на відході зустрічає Ганну*). Здрастуйте і прощайте! Заходила до Софії, та вона спить. (*Пішла*).

Ява VIII.

Ганна (*одна*). Ач, паскуда! Витяглась, як пані яка, та й спить собі! Спи! спи! Я тебе не будитиму — нехай прийде чоловік та полюбується! Ну, взяв хазяйку, нічого сказать! Як мене нема дома, то хоч усе позабирай.

Ява IX.

Входить Гнат, під чаркою

Гнат. Давайте обідать! Де Софія?

Ганна. Он!

Гнат. Щож це вона — слаба, чи що?

Ганна. Не здужає встать! От розбуди її, поцілуй, скажи: спасибі тобі, моя хазяєчко, що ти спиш, а чужі свині всю харч у нашої поїли.

Гнат. Які свині? що ви кажете?

Ганна. А те, що твоїй пані тількиб спать! Я поставила висівки в хліві та пішла на город, а вона уклалась спать; чужа свиня залізла у хлів і все поїла, а наша голодна гуде! Нехай вам чорт, я вже втомилась за вами доглядать, ідіть собі к бісовому батькови з моєї хати.

Гнат. Якаж це ваша хата? Хата моя, а коли вам тісно, так ви йдіть собі відціля!

Ганна. Не діждеш, не діждеш! Щоб твоя нечупайда була тут хазяйкою та вилежувалась, а я наймичкою? Хиба невістку на те беруть у хазяйство, щоб з нею нянькаться? Бач, як витяглась!

Гнат (*хутко йде до полу і штовхає Софію під бік*). Уставай ти, сплюха чортова!

Софія (*зіскакує з полу, й дивиться мов несамовита*) Де я? ———

Гнат (*шарпає Софію так, що та трохи не паде*) Прочуняйся, кажу тобі!

Софія. Не буду, не буду, не буду! (*Захищає себе руками, далі впадає в істерику — регоче помалу, а потім дужче*).

Гнат. Цить! (*Замахується на Софію*). Цить, не смійся!

Софія (*істерично плаче, й захищається руками*). Ой! Не бийже мене, не вбивайже мене, живи собі з Варкою, а я піду, піду від тебе... з батьком.. піду...

Гнат (*крізь зуби*) Що ти сказала?! Га? Що ти ска[illegible] Та цить, кажу, не плач! Ти мені всю душу вивернула св[illegible]ї ми противними речами, своїми сльозами.

Ганна. Тепер погладь її по головці та й знову спа[illegible] уклади, а мати нехай сама товчеться.

Гнат. Довго ви будете з мене жили тягти? (*Пере[illegible]мує кочергу; з палицею кидається на Софію*). Довго бу[illegible] мучить мене?!

Софія. Ай! (*Тікає на двір, Гнат за нею*).